

Виходить випу-
сками в 2¹/₂ арк.
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и ад-
міністрация під
н. 12. на улиці
Оссолінських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 зр., на пів року 3 зр., на чверть року 1 зр. 50 кр. За оголошення (инсерати) платиться по 5 кр. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. на стемпель за кождоразове уміщення.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

З НЕКРАСОВА.

III.

* * *

Чи часом блукаю у нічку беззору,
Чи чую, як фуґа лютус сумна —
Дружино бездольна, убога та хвора!
Зненацька твій образ коханий зрина',
На серці гадюка завється неначе.
З дитяцтва терпіла ти тяжку біду:
Твій батько суворий мав серце ледаче,
Відав за нелюба тебе, молоду;
Літа свої красні, не знаючи долі,
Зносила; тебе не пестив він а бив....
Так ти-ж не зігнулась, втекла у неволі —
Та й то не на щастя зі мною Бог звів!

Чи ти пам'ятаєш той день, коли хворий,
Голодний я руки з несили зложив?
Стогнала страшна хуртовина на дворі
По пустці холодній аж вітер ходив.
Чи ти пам'ятаєш — уже сутеніло,
И темрява лізла у нашу тюрму;

Сни плакав у тебе; даремне ти гріла
 Диханням рученьки задублі ёму.
 Точилась тяжка, невпінсна хвилина....
 Крпчав якось хрипло недолець малий....
 Наплакалась добре й умерла дитина.
 Моя безталанна! Пекучих не лий!
 Від голоду може до ранку й ми самі
 Закріпсмо очі й стулим уста;
 Хозяїн промовить прокляття над нами
 За збитки, й положуть нас вряд, без хреста.

Спділи ми нишком. Страшенну я думу
 В очах твоїх темних, як північ, вбачав:
 Знялася ти з місця маною, без шуму
 Знялась.... Я, безсилий, в дрімоті кунав....
 И мовчки убрання ти виняла з скрині,
 Немов на весілля прибралась, пішла
 Кудись-то.... а згодом в маненькій трунині
 Убогу вечерю назад принесла.
 Не мовлючи слова, ми голод заїли,
 Поставили світло на мерзлий поріг
 И сина прибрали, в труну положили....
 А хто-ж нам и за що, дружино, споміг?
 Без грошей, даремно не жалують люде,
 Та й Бог нам из неба не скине шматка!—
 Від слёз твоїх тяжких холонули груди,
 Від лютого жалю здіймалась рука....

И де ти тепера? Чи з горя, з бідоти
 Втомившись, на віки спочити лягла?
 Чи може загрузла в поганім болоті
 И людям жіночу красу продала?
 Та хто-ж приголубить тебе й обороне?
 Блукати меш нишком сама коло стін!
 В моїм тільки серці блисне й захолоне
 Безсплий та марний проклін!

Гетьманець.

IV.

МОРАЛЬНИЙ ЧОЛОВІК.

Живучи сам з моралію згодливо,
 Нікому ще я кривди не вчинив.
 Жона моя, закрившись полохливо,
 Смерком раз—шасть—в покій де милий жив;
 З квартальним я їх там накрив на шкоді....
 Він звав на герць.... а я не дурень—годі!
 Іі ж докір та сором в ліжку звів,
 Та од гризот п вмерла мовчазливо....
 Живучи сам з моралію згодливо,
 Нікому ще я кривди не вчинив!

Приятель в час не повернув позички;
 Я натякнув тихесенько ёму
 И на закони здавсь—без сварки, без правіжки :
 Закон завів приятеля в тюрму.
 Там він п вмер, не заплативши й гривні,—
 И я мовчу, не бідкаюсь на злидні!
 Навіть вину тогді-ж таки простив,
 И згадую приятеля почитиво....
 Живучи сам з моралію згодливо,
 Нікому ще я кривди не вчинив!

У кухарі оддав я хрестянина;
 На щастя йшло: удався до пуття;
 Та тільки от — лиха ёму година —
 Мав до книжок велике спочуття,
 Та до того ще став гоноровитий;
 Ну хлопц—зась! И я, хоч несердитий,
 Сальця ёму за шкіру трохи влив....
 А він узяв, повісився на диво....
 Живучи сам з моралію згодливо,
 Нікому ще я кривди не вчинив!
 Я мав дочку: в студента закохалась

И думала піти за бідаря;
 Ну, похваливсь проклоном: излякалась,
 Та й вийшла вже за діда-дукаря.
 Господа в їх була, як повна чаша....
 Не знаю й чом вже стала сохнеть Маша?

Та через год и вік єї згорів,
 Лишивши нас без зіроньки журливо....
 Живучи сам з моралію згодливо,
 Нікому ще я кривди не вчинив!

Гетьманець.

ЕКЗАМЕН. *)

Настав останній рік академічного курсу. Воздвиженський почав дуже часто записуватись в Лавру до Пещер, щоб показати ректорови свою віру. Він ставав на молитвах осторонь од других, сам один, и инспектор бачив, що він не пропускав ніколи молитов. На молитвах він крестився, кланявся дуже низько, бив поклони и так лицемірно підіймав очі до Бога, що инспектор навіть подумав, чи не пострижеться часом він в ченці. Він ходив до церкви на ранню службу навіть в буденні дні и прикладався до чудовної икони Братської Богородиці, де ректор читав акафист. В той час він уже став зовсім иншим чоловіком, не молився Богу в ночі, але вважав лицемірство за дуже користну річ для себе. Перед професорами гнув спину, кланявся низенько ченцям, бо знав, що вони те дуже люблять, и все терся коло тих професорів, котрі мали багатько дочок. Репутация про ёго пішла все в гору та в гору, дуже вигідно для ёго.

Студенти видержали вже екзамен у професорів. Настав день останнього екзамена для старшого курсу, в котрому були Воздвиженський и Дашкович. Той екзамен робить митрополіт, повіряючи екзамени по всіх науках разом. Приїзд митрополіта оповістили в десятій годині. Всі студенти, одягнувшись в свою вже професорську форму, зібрались в велику залу в старому корпусі. Зала та велика на два етажі, з двома рядами вікон, з хорами. Вона вся розмалёвана в класичнім стилі. Великі стіни обвішані портретами всіх вчених старої Київської Академії и портретами нових руских імператорів. Проти самого митрополічого крісла висів великий, на цілий зріст, портрет Петра Могили, чорнявого, з гарним грецьким класичним лицем, хоч и трохи аскетичним, в архиерейській мантиї и з жезлом. З инших золотих великих рям у два ряди виглядали лица и в клобуках, и в митрах, и простоволосі. Там виглядало не гарно широке лице Коніського, з веселим усміхом и з здоровою

*) Частина из повісти „Чорні хмари.“

бородавкою на носі. Там дивилось на салю повне, гарне, з червоними ситими губами лице Теофана Прокоповича, котрий неначе тільки що випив и в смак закусив. З другого боку дивився святий Димитрій Туптало, митрополіт Ростовський, намалёваний святим, протоєрей Леванда з тонким орлиним носом, Гизель, Смотрицький, всякі київські митрополіти. Тільки нігде там не було видко портрета ні одного українського гетьмана, навіть Богдана Хмельницького и благодотворителів монастиря и академії Конашевича-Сагайдачного и Мазепи!

В десятій годині ректор и всі профессори в орденах вийшли до брацької дзвіниці, стали на східцях під гарячим літнім сонцем и ждали митрополіта. Вже минула година, а митрополіта не було! У де кого з профессорів заболіли ноги, а найбільше у старих. Сонце шкварилò, як огонь. А митрополіта не було! Коли аж через годину з Александровської улиці вилетіла митрополіча карета, запряжена чотирма сірими жеребцями, блискучими и гладкими, як печи. Профессори стріли митрополіта цілуючи ёго в руку. Два архимандрити взяли ёго попід руки и повели до конгрегаціонної салі. Митрополіт був здоровий кремезний дід з червоним лицем, але йдучи на сходах він удавав такого вялого, такого старого, такого аскета безсильного, що здається, ёго архимандрити не вели, а мусіли нести.

Митрополіт вступив у салю. Студенти и хор півчих проспівали „Царю небесний.“ Митрополіт поблагословив членів конференції и студентів, и потім сів на першому місци. Вся конференція, з скількох десятків духовних и світських осіб, довгенько постояла, поки митрополит кивнув ім рукою сісти. Архимандрити и протоєреї сіли кожен по чину, неначе хто ім порозписував місця, а світські профессори, хоч дакеко розумнійші од їх, тулились позаду, як школярі. Секретар висипав на стіл купу білетів, митрополіт почав викликати до стола студентів. Він так тихо промовляв ймення, так розтягував слова, неначе зовсім навіки спостився. Ректор мусів голосно промовляти ті ймення, обертаючись до студентів.

Студенти почали виходити, брати білети й говорити, що кому припадало. Всі ченці, и профессори, и митрополіт слухали, понагнявши голови. И на стінах давня Академія дивилась на все те своїми тінями, поважними и сумними. Але мало по малу митрополітови все те опротивило: він позіхнув и почав жартувати, перериваючи одвіти студентів и балакаючи про сторонні речі. Голос

ёго був тоді зовсім не слабій, не аскетичний, він реготав зовсім по людски!

— Ану виходьте екзаменуватись мої земляки! Гей Туляки! виходьте! викликав митрополіт вже не по списови. На середину саді вийшло чоловік п'ять студентів, и між ними, як колос родоский, Воздвиженский.

— О! промовив митрополіт до Воздвиженского, одвічай по-перед усіх.

Воздвиженский взяв білет. Ему випав Гегель. Він почав розказувати ёго систему дуже темну и почав збиватись.

— Годі! годі! промовив митрополіт. А розкажи, як учив Гегель про Христа и християнство?

Воздвиженский почав розказувати, що Гегель мав філософію за найвисчий ступінь абсолютної ідеї, и почав знов збиватись.

— Ну чого-ж ти плутаєшся? сміявся митрополіт. Адже-ж Гегель був єретик?

— „Єретик, ваше високопреосвященство!“ потакав Воздвиженский, „ще й великий єретик.“

— Значить він був дурень!

— „Був дурень! ваше високопреосвященство.“

— От и добре! За се одно я тобі запишу найбільший бал.— И митрополіт и справді записав ёму найбільший бал.

— А молитву Христову знаєш? питає даді митрополіт.

— „Знаю.“

— От де найвисча філософія! А ваші Німці Гегелі, Канти, Шеллінґи, все то єретики, все то легкодуми! промовив митрополіт, обертаючись до професора філософії.

— „Гегель був останній філософ ідеального прямування“, знов почав одвічати Воздвиженский.

— Останній! перервав ёго митрополіт, — ну слава-ж тобі, Господи, що останній! Коли б їх уже більше и не було. И чи вмер він уже?

— „Вмер....“

— Вічний покой ёго душі, коли вона того заслужить, промовив митрополіт, засміявшись, и за ним засміялась конференція, а за нею и студенти. И Кониський, моргаючи своєю бородавкою на носі, з золотих рям, здається, сміявся своїм чудним лицем з тієї конференції. И Теофан Прокопович, своїми ситими губами, неначе сміявся разом з конференцією и студентами. А Петро Могила грізно и гнівно дивився на ту сцену, роблячи своїм аскетичним лицем

великий контраст з академічною конференцією. Їго лице неначе аж зажурилось.

В той час ректор нагнувся до митрополіта и почав йому шептати. То він хвалив Воздвиженського за його набожність и розказував, що він дав обіцянку йти пішки на богомілья в Почаївську Лавру. Лице митрополіта просіяло. Він дуже ласкаво поглянув на свого земляка.

— Буде з тебе! Добре, дуже добре! промовив митрополіт.

— А ну, хто там еще? прославляйся по єврейски.

Студент узяв єврейську книжку и розгорнув хто його зна, й навздо. Він зовсім не вмів читати по єврейски и держав книжку до гори ногами.

— Ану прочитай и переложи!

Студент почав. Профессор єврейського язика приступив до його, заглянув у книжку и засміявся. „Він, ваше високопреосвященство, держить книжку до гори. Певне так трудно читати.“

— А переверніть йому книжку! може він и прочитає. Книжку перевернули, одначе все таки він не прочитав. За його сак-так прочитав його товариш.

— Що-ж з тебе такий поганий гебраїст! А попробуй по грецький! говорив митрополіт; дайте й мені книжку! Профессор грецького язика подав митрополітови грецьку книжку; ректор й собі взяв грецьку книжку и хотів слідити за читанням, але довго придивлявся и не міг розібрати й слова. Коли зирне на листок, аж він держить книжку до гори ногами. Ему стидно було перевернути, и він так и держав її до кінця, ніби слідаючи за словами, та все затуляв книжку широкою рясою. Краска виступила на його щоках и піт на лобі.

— Буде з тебе по грецький. Бери-ж білет по другій науці. Студент витяг білет по церковній археології и почав розказувати про старинні будовання в Азії и Європі, назвав їх кельтицькими и циклопськими и собі на біду прикинувши ще кілька научних німецьких заграничних термінів!

— И яких ви Кельтів познаходили в древности, коли найстаріший народ на світі — євреї. Нащо вам брати ті вигадки німецькі! Нащо вам ті заграничні терміни.

Студент мовчав и профессори мовчали. Митрополіт грізно окинув оком молодих профессорів, як лібералів, надувся и почав до чогось добиратись, чогось чиплявся, сердився. Він побачив, що старий класичний дух академії вже починає падати, що туди вла-

зять дух європейський, одначе розбалакався, розвеселився и ви-кликав першого студента. То був Дашкович. Він дуже добре и розумно розказував свій білет, а митрополіт розхвалив и академію, и профессорів и студентів.

Вже довгий літній день наближався до вечера, а митрополіт держав єще на екзамені, бо поспідав пізно й добре, а всі уми-рали з голоду. Всі потопились, були бліді, а екзамен все тягся, та тягся. Вже на вечірнім опрузі знялись всі з місця. Студенти и півчі проспівали молитву, и митрополіта знов ледве поволокли попід руки до ректора, де був готовий обід. Велика академічна сая опорожнилась. Тільки на стінах з золотих рям виглядала вся стара Київська Академія на опорожнені кресла, на стіл, де валя-лись на столі й під столом помяті білетики. Дуже сумно и грізно поглядав Петро Могила, закладач Академії. Їго тінь, прикована до полотна, ніби думала: и що то за люде прийшли и виїшли з моєї академії? и на яким язиці все те говорило, екзаминовалось, жартувало и виявляло научну темноту? Чи то Орда налетіла, чи то Литва набігла и запанувала моїм ділом, моїм твором? І чорні очі Могили ще грізнійше, ще смутнійше поглядали на просторну саяю, куди вже вибігли миши, и шелестіли меж помятими папірцями. Широко одслоняні очі св. Дмитрія ніби дивувались, чи не грали всі ті люде якоїсь чудної мистерії, чи комедії? Всі тіни значних учених давньої Академії, всіх писателів, всіх оборонців україн-ського народа, їго вірні й пародности цілими рядами смутно не-доумівали, що то за люде тут говорили, жартували, держали книги до гори ногами и ніби й справді діло робили!

У ректора був розкішний обід для митрополіта и конференції, куди пішла не одна копійка з студентських сум. Вино ллюся річкою. В одчиняні вікна вже запахло вечером, засяли зірки на небі, а за столом все пили, їли, та ще пили. Вже пізно встав митрополіт з за стола, и всі заспівали їму: „не помя ети деспота!“ При світі ясних зірок виїхали гості з Брацтва. Пізній захід бли-щав на стінах церкви, на золотих верхах. Тополі й липи стояли тихо и мліли в благодатному теплі, не ворухачи ані листочком. І брацтво, и корпус Академії, и з їго вікоп грізні и сумні очі давніх українських учених дивились на той чудний поїзд и чуду-вались, що там, де вони колись були свідками боротьби за віру и Україну, там тепер хтось чужий справляє сатурналії, справляє комедії на науку й просвіту. Тільки небо та земля були такі чу-дові, як и за давніх часів; так само сяли зорі в небі, и в пові-

трі віяло теплом и пахло квітками и тополями... Тільки гори київські стояли так само, як в той давній козацький час; так само заглядали в широкий Дніпро, як за давніх минувших часів.....

ЛІТЕРАТУРА

российска, великоруска, українска и галицька.

IV.

(Дальше.)

Тоді, як ся одірваність, се ворогування львівських общерусів против народно-українського напрямку, з powodu непоняті їм общерусскости, привели до так нерадістних посідків у літературі и у політиці: усе що є, що діється живого, народу пригодного у Галиччині з боку самої святоюрської партії, те усе діється по дорозі, проложеній у часи, як еще стара галицька партія не ворогувала з українством, а старалась ним користуватись, и діється прямо по тим принципам, которі виставили українофіли. Характерно, що недавно галицький кореспондент „Голоса“ (Н. 167), И. Л-нъ, которий узявся полемізувати проти статей М. Т-ова в Вѣстнику Европы „Русскіе въ Галиціи,“ зовсім не понявши ні замірів, ні ідеї статей сих, признавав, що Поляки з того часу, як Галичане стали грати на своїм театрі не тільки пєси писані, як він каже, на „мѣстномъ жаргонѣ,“ а и пєси українских писателів, — що з того часу Поляки почали гніватись на галицько-руський театр. На що ж апологіст святоюрских „проводирів“ инсинує публиці у Россіи на українофільство (*troppo tardi, santo padre, troppo tardi!*), коли виходить, що именно воно основало у Галиччині живий руский театр, страшний Полякам, бо він будить національну идею? Марно спекулює п. Л-нъ на те, що публика у Россіи не догадається, що пєси „мѣстнаго издѣлія на простонародномъ жаргонѣ“, котрим Поляки готові були и кидати милостиню, як їм не страшним, пиенно и єсть пєси „проводирів“, а „мѣстный жаргонъ“ и єсть зовсім не простонародна — бо се б значило українска —, а именно мова сих проводирів. Коли українска література и мова виступали в Галиччині з конкуренцією чому нибудь, то — окрім польської — именно сѣму „мѣстному жаргону“ и єго літературі: другої бо літератури и другої мови, у тім числі и російської, у

Галиччині не було и не ма перед українською. II „проводирі“ галицькі зовсім марно покликуються на російську літературу и общерусску мову, — бо єї и доси не ма у Галиччині; а „місний жаргон“ и єго література усєго менше може вважатись представителем російської літератури. Так и Поляки, коли можуть бачити чому небудь серйозну собі конкуренцію, то, звісно, у літературі, котора числить у себе Квітку, Шевченка, Костомарова, М. Вовчка, Куліша, Нечуя, — а зовсім не у літературі „місного жаргона“. Були часи, що п. Дідицький бачив епоху для Галиччини у тому, що и у ній появилсь писатель, которий вольно пішов на дорозі української літератури що до матеріалу и мови — Ю. Федькович, и характерне діло, що сей самий талантливий и самий живий з писателів галицьких не повернув за своїм видавцем, а зоставсь вірен народно-українському напрямку, и узявсь за діло народнєї освіти и літератури для сєльського люду, тогді як те діло занедбали, и од мови „хлопської“ одвернулись, „проводирі“. Теж характерно, що самий щирий приятель народу з усіх „проводирів“ старої галицької партії, п. Наумович, иде тієюж дорогою — не гляючи на усі єго зверти —, и *de facto* являється українофілом и народовцем. Чи не розумнійше ж було би свіжия людям з всерускої партії не боротись, не зводити клевет на українофілство, а користуватись ним, — що не тільки не пошкодить їх звязкам з російським життям, а именно вкріпить їх. А рядом ніхто їм не перечеить общатись з російською ширшою літературою, коли вони те здоліють.

Народовцям у Галиччині нічого толкувати про потребу звязки з Україною, коли вони часто самі себе звуть українофілами, од якого титулу одрікаються хіба иногді ті „політики“, що бояться, як або Поляки и Німці, або и власні рутенці назвуть їх сепаратистами (од Австрії) и революціонерами, або панславістами або схизматиками у роді українофілів. Одначе треба б забажати, щоб и народовці звернули увагу на Україні и у літературі українській на той бік єї, которий є дужчим и характернішим, т. є. не на историчний націоналізм, а на порив до волі моральної и соціальної. Перше діло, которе у Галиччині без усяких удержок, які у Галиччині ставить вольному слову *censura morum* и хвилевих політичних відносин ще більш, ніж иногді поліцейска цензура, передає систематично основні ідеї українського руху, — є діло п. Партицького про Шевченка, на біду зупенившєся на першому випуску. И п. Партицький не розличає степені важности націоналізму и демократизму у характернішого писателя України, — але у єго хоть послїднійший бік Шевченка не тільки не затемня-

ється, але досить ясно обрисовується. Чим логічніше нова українська література ступить на чисто хлопську и вольнодумну дорогу, тим більшу силу вона буде мати у Галиччині, яко одна з остеріг не тільки од крайностей націоналізму, але и од того, щоб у малій землі, серед народности, затягнутої у національні питання, якими переважно займаються австрійські народи, уся робота патріотична не звернулась зовсім більш на поверхно-національну, ніж на реально-народню. Окрім того українська література, живописуючи переважно чисто-народній побит, говорючи переважно з сільським людом, буде для Галиччини скарбницею чисто народньої мови. Українська література вже и доси грала таку ролю у Галиччині, принісши у 1860—63 р. живу народню мову, збудивши живійші, світські, більш народні питання, ніж ті, національно-клерикальні, которими тільки з реакції Полякам и католицизму займались переважно проводирі старої партії після 1848 р. Тим самим українська література, хоть сама трохи хора недугом, незбіжно слідуючим за націоналізмом, усе таки для Галиччини була тим, чим бувають літератури, у которих поверхні питання націоналізму мають безмірно меншу ціну, ніж інтереси реальні: виучення побиту громадского и думки, як би ёго встроїти по идеям науковим, общечоловічим, якими літературами бувають тільки літератури народів великих и которих національности ніхто не грозить. Україна, збужаючи у Галиччині разом з національними, а особливо національно-клерикальними, чисто літературні и соціальні питання, діяла тут, як частина такого великого політично-народнього тіла — Росії.

Сказавши се, ми вже намітили увесь ряд идей, которий треба нам виложити, щоб вказати на важність и прямих відносин Галиччини и єї літератури до Росії и російської літератури, и навіть и до великорускої, и до искусства російського и великоруского, особливо до музики. Скажу упять, що одректись од своєї літератури для російської Галичане не в силах, и сёго їм не посовітує ні один навіть и всеруский патріот, коли він хоть трошки серьозно вдувається в діло, а особливо вдивиться в ёго на місци. Але галицька література може стати дуже виключною, дуже узкою по интересам, дуже провінціальною, коли буде годуватись тільки з власних жерел. Україна одна пособити не може, — бо, як би там не було дальш, а на тепер, а значить и на довго, Україна сама бере широкі идеї и інтереси російської літератури, у ній бачить образці сёговічні — наукові, педагогічні и поетичні. Галиччина, правда, має під боком велику літературу німецьку, з которою звязки трудно, щоб порвались у всіх австрійських народів, — и я наперед бачу, що сю то лі-

тературу мені и вкажуть галицькі автономісти. И як, звісно, що тепер література Німців, як старішого народу, багатша російської, то тут мені и трудно буде одстояти свій тез. Одначе попробую, хоч наперед знаю, що пробити ті австро-німецькі окуляри, которими дивляться на Россию усі Славяне австрійські, навіть и ті, що тепер симпатні їй вказують, трудно буде. Перше, против чого прийшлося би мені споритись, — се идея, буцим то усе культурне, що має Россия, є тільки проста копія западного, а особливо з німецького. Я вже привів деякі факти, которі, не одрікаючи того, що наука и література у Росії иде по за западом, показують, що багато у чому вона иде оригінально, а особливо не иде як холоп за яким небудь одним народом, особливо не за Німцями. Щоб доказати се, я мусів би розказати исторію наукової праці у Росії над народньою поезією, почавшуся раніш (Чулков 1787, Цертелєв 1819, Максимович 1827, 1834, Сахаров 1838), ніж у Німців (О. Вольф 1830, Ерлах 1834-37, Фірменіх 1843), а особливо у Французів и Італьянців, — вказати на те, що реальна школа у белетристиці у Росії запанувала хіба пізніше однієї тільки Англії (Гоголь раніше Ж. Занда, Ауерсбаха и т. д.), що народня новелля у Росії (Гоголь, Квітка) появилася раніше ніж у Франції (Ж. Занд) и Германії (Ауербах), що народня драма, як Островского, так само як и така народня поезія, як Шевченка, не має собі аналогії у бюргерській середній Європі, що Бєлінський и Добролюбов дали приміри оригінальності у критиці естетичній и соціяльній, которі заслуговують більшої уваги ширшого світа, що Герцен виявив талант публициста и агітатора першої величини, и окрім того розсипав по своїм творах массу ідей політичних и соціяльних, которі можуть бути не в меншій пригоді для соціологічно-наукової праці, ніж ідеї Конта, Прудона, Маркса и т. д. Та довго про се усе треба б говорити. Я вкажу тільки на те, що, живучи в звязках тільки з німецькою літературою, Галиччане були б подавлені силою німецьких форм сієї культури, которі часом сховали б од них и більш широкі ідеї загальні. Щоб зберегтись од такої німецької узости, Галиччанам прийшлося би обертатись до літератур французкої, англійської, італьянської. Але до сього здольні тільки дуже не багато людей. Російська ж література, черпаючи з усіх європейських — у послідні годи, та й завжди маючи найбільшу прихильність до англійської —, могла б дати Галиччанам на мові, котору вивчити майже ніякої трудности їм не ма, могла б дати ріжні форми ідей для порівняння з тими, которі дає німецька література. Мушу додати, що усе таки славянському

уму ближчі способи думати и форми идей російські, ніж німецькі, Галичанам же вони ще ближчі уже по тому, що у праці над культурою Росії завсігди мали и мати муть не малу частину и Українці. Знаємо наперед, що усёго сказаного нами мало, щоб поставити галицького читателя на наш погляд; але на сей раз годі. Ми скажемо тільки тому, хто не вірить нам: прийдіть и дивіться! Прийдіть и дивіться хоть ради України, з якою хочете ж жити, як з своїм близьким. А ся Україна живе у Росії не тільки географічно, але й морально. Погляньте ж на Київ, Одесу, Харків, — подивіться и на Петербург и Москву; прочитайте Гоголя, Тургенєва, Герцена, Некрасова, Бєлінського, Добролюбова, перегляньте журнали и газети, киньте хоть оком на переводну літературу, зупеніться над педагогічною, — а потім дома подивіться критично на галицькі розправи, драми, повісти, вірші, на їх сюжети, форми, идеи, порівняйте популярні книжки галицькі з книжками Ушинського, Водовозова и т. д.: то й побачите, що ближче до Азії, до Візантії и до середніх віків — Галиччина, чи Росія? Одною біднотою усієї сієї ріжниці не оправдиш, як не оправдиш и того, що більшість студентів галицьких иде у теологи, що всі мови, письма галицькі скаржаться на те, що „мало, або не ма людей“, що усі справи идуть черепащачою ходою и т. д. Тут мусять бути ширші причини: одсталість—через провінціоналізм, брак широких идей—од націоналізму, брак оригінальності, віри у свої сили и енергії—од нагніту чужої, польскої та німецької школи. Оттут то и може помогти конкуренція російської літератури, єї широких європейських идей, переданих оригінальним славяно-руським методом, українським аналізом, з прибавкою великорускої сміливости. Тепер, коли чотири залізничі йде з Галиччини у Росію и коли житте у Росії починає приливати до западної границі, од такої конкуренції не втечеш. Лучше ж, вглядівшись розумно у нову идущу на нас силу, зрозуміти, чим можна покористуватись з нею, чим можна и на неї повліяти, ніж вихваляти її, не користуючись з неї нічим добрим, та ще й її саму псувати, як святоюрці, або, заплющивши очі, „противу рожна прати“, як галицькі українофіли!*)

*) Годимося зовсім з ш. автором, що російська література має велику вагу и може користь принести и Галичанам, однако не зовсім годимося на ті єго преміси, котрими дійшов до єєї конклюдії. Н. пр. не видимо у літературі російській стільки висшости над западними або й оригінальності, скільки представляє п. Українець. На велику вагу поезії народної вказав в Німеччині вже Гердер, видавши и збірничок пісень народних у р. 1778—79. Перший же великий збірник видали Брентаво и Арнім в 3 томах в р. 1806—1808. Після Гердера звертав свою увагу на пісні народні Гете,

Я старавсь доси обходити питання політичні і говорив тільки про літературні послідки взаємин Галиччини з Україною і Росією. Але літературні і культурні взаємини не можуть зостатись і без політичних послідків. Та мало того: взаємини між Галичиною і Україною і Росією можуть привести до свого роду солідарності між ними і політичної, котра так-же легко може між ними зробитись, так-же на користь кожному з країв і усій Славянщині, як і розумна, у формах одвічаючих потребам кожного, і літературна солідарність. — Я знаю, що, зачіпляючи се питання, я становлюсь на дуже слизьку дорогу. Але що ж робити, коли сюжет и лоліка обов'язує торкнутись и до сёго боку нашого діла!

Попереду усёго однакж я одстороняюсь од усяких толків про такі, або другі переми́ни державних границь, не задля того, щоб я мав перед ними який небудь теоретичний страх, щоб вважав за щось *sacrosanctum* границі поставлені без волі народів: а просто для того, що усякі розмови такі дуже легковажні, коли йдуть од людей з такою узкою сферою діяльності, як ми і наші читателі. Положимо, що й на віки Збруч зостанеться границею між Галичиною, Україною і Росією, що, при деяких других обставинах, може бути зовсім и нешкодливим для обох країв. Але усе таки культурна солідарність (NB. солідарність, а не одностайність) Галиччини з Україною і Росією може мати дуже не малі

котрий. хоч не збирав але писав делкі поезіи зовсім в душі и на лад народних пісень, и дійстно се ёму зовсім удалося. Не можемо и з тим годитись, бушім-то Галичане, живучи у зв'язках тільки з німецькою літературою, не познакомляли б ся з широкими ідеями загальними. Слн котра література не є вузка, то німецька, котра безперечно буде найбагатша на переклади з усіх мов и літератур, які є на світі. Пишучи о літературі російській ш. автор вказував на багатство ві перекладної літератури и на те, що російські переклади майже рівночасно виходять з оригіналами (Ми там оспорювали твердження ш. автора, що російський переклад Боккля появился раніше німецького; отже тепер поміщаємо дату, подану нам ш. автором, що сей-же переклад появлявся у „Отечественныхъ Запискахъ“ від 1860 р.; в тім-же році вишов, як ми вже перше писали, німецький переклад Боккля): але не тільки з кожного важнішого діла англійскої, французкої и н. літератури є по кілька перекладів німецьких, але й число авторів и творів переданих з чужих мов на німецьку переходить, о скільки ми літературу російську знаємо, далеко число творів, переданих на російську мову. Отже ж, коли ми знання літератури російської вважаємо дуже користним для Галичан, то се не задля того, щоб познакомитися з широкими ідеями загальними, але з ідеями самої Росії, котрі для нас, яко так близьких їй и географічно и етнографічно и т. д. суть дуже важні. Але не тільки що до ідей, але й що до сюжетів, що до форм, а навіть и що до язика знакомство російської літератури може велику користь привести и літературі галицькій. -- Ред.

послідки політичні, особливо для Галиччини, котрій вона дасть и більшу політичну силу у Австрії, и може вліяти на підняття соціального стану народу галицько-руського. Тепер впять я жду того ж самого недовіру читателя з галицько-автономного табору, який піднімався, як я говорив про широту інтересів російської літератури. Сей недовір упять таки виходить з того, що у Галиччині не знають Росії и дивляться на неї крізь німецькі окуляри. А по німецьким голосам у Росії не ма нічого, окрім „брутального абсолютизму“, котрий викликав яко реакцію таку-ж „брутальну небацію!“ Так Россия и зостається и будучність єї хитається між двома полюсами: кнут та нігілізм, — так як єго розуміють німецькі бюрлери; и тільки одні Німці могли б направити сей колос на добру дорогу. Позаяк Німці завсїгда кінчать сією посліднєю идеєю, позаяк німецька печать завсїгда з'являється солідарною именно з самими реакційними мірами у Росії (як н. пр. против печати, против женского вчення в університетах), позаяк ще недавно у Відні виставили книгу Вюрстемберґера (*Russlands volkswirthschaftliche Zustände*), котра доказувала, що принцип еманципації крестян у Росії був попсован наділом крестянам землі, т. є. тим, що одступлено од принципу еманципації у балтійських губерніях, де крестяне Латвії и Ести дістали од Німців птичу волю без землі та ще й з податками и з панскою поліцією, и т. и.: то вже одно се, та ще й близьке знаомство з тим, як трактують Німці усякий ступень Славянина, щоб вибитись из під німецької опіки, з єї усюди одинаким непотизмом, мусіли б одкрити очи Галичанам на те, як багато правди у тому, що Німці розказують про Россию и єї громаду. Але брак фактів, брак книг, журналів и газет російських у Галиччині, органічна привичка вважати Німця авторитетом вдержує Галичан од критики німецьких поглядів на Россию. А до того ще й видима ріжниця статутів конституційної Австрії и самодержавної Росії. Яку, скажуть мені, можна мати користь з Росії народowi, живущому у конституційній Австрії?

Щоб порівняти, як слід, односну ціну австрійських статутів для Галиччини, ми мусіли б пуститись у порівняння дійсного стану суда, шкіл, податків, наділу крестян землею, громадского строю, земства и повітових рад, багатства народнєго и т. и. Ми б раді узятись за таке порівняння, та на горе галицька література не дала навіть и статистики свого краю и народу. Однако, коли порівняємо Галиччину и Россию, хоть з самого слабого боку посліднєї, народнєї освіти, то побачимо, що у Галиччині ще менший процент грамотних, ніж у Росії; додамо, що у повітових радах галицьких

народ сільський менш представлений, ніж у земстві у Росії, особливо в Малоросії, що у Галиччині не має суда присяжних и т. д. *) Про женську освіту, у котрій Росія випережає навіть и багато земель з старою цивілізацією (дивись н. пр. статтю проф. Rambaud у *Revue des deux Mondes* 1873, 15 Mars: *L'éducation des filles en Russie et les gymnases des femmes*, — и п. Dino Padelletti — *Le donne alle università di Zurigo* ed. Edimburgo у *Nuova Antologia*, 1873, V), здається говорити нічого. А женська освіта и женська рівноправність — се одна з найдужчих підстав демократичного строю громади, так що и тут „хлопська“ Росія показала вже свою дорогу, куди вона прямує. Не дурно ж и аристократична реакція у Росії так накинулася на студенток, не дурно и у западній Європі буржуазно-німецька и шляхетсько-польська преса ще лютіше кинулася на них, ніж російські реакціонери. А головна одміна Австрії од Росії — се та, що хоч би Австрія мала й багато більш усякого добра, ніж Росія, та Австрії доля далеко менш зависить од неї самої, ніж Росії, у котрої хоч би яка не вигідна для неї катастрофа воєнна може одібрати тільки хиба Царство Польське по Вислу, та й то од сього втратить більш Поляки, ніж Росія, бо в усіх других краях, не виключаючи и остзейського, $\frac{9}{10}$ народу явно стоїть за Росію проти $\frac{1}{10}$ часті сепаратистичної. Статути австрійські часом добрі, але кожний з них (1860—61, 1867) давався після міжнародної катастрофи, — а у 1870 р. єдино розумна система для Австрії, система Гр. Гогенварта, упала не стільки через нутренню опозицію, скільки через гніт з за границі, з Германії, з котрою так зблизилася найенергічніша и найосвіченіша часть австро-німецьких країв, що й уперед усякий поступ Австрії у ділі державно-правним буде зависіти не стільки од Австрії самої, скільки од Германії. Та ще мало: нехай статути австрійські гарні, нехай вони й виходять з власного нутреннього процесу життя австрійського, — але вони не видумані Слав'янами, до Слав'ян не прикладаються, часом видумані прямо проти Слав'ян, и Слав'яне їми користуються

*) Припустивши, що все се так дійсно й є, як ш. автор представляє (хоч. н. пр. суди присяжних тепер вже суть и у Галиччині): то все таки Галиччина тим одним є у користніших обставинах, що має конституцію (як некористна вона и не була б для Русинів), а відтак в певній мірі єї доля, єї розвій від неї самої залежить. Впрочім ми далекі од польських або й „німецьких“ поглядів на Росію, хотя не всі Німці однако задивляються на неї. По крайній мірі погляди, які висказує у своїх брошурах др. Валькор, бувший доцент університета Харківського (н. пр. в новітній брошурі *Die gegenwärtige Lage Russlands*. 1873), не суть так дуже невірні. -- Ред.

тільки тоді, як де небудь попадеться у них пролазки, яких звісно у XIX. в. не може не давати усяка конституція. А найменш звязку з австрійськими статутами має галицько-руський народ, найменш користується він готовими статутами, найменш покористується и тими, які можуть змінити їх у близькому будущому. Хай и гарні статuti у Австрії, та не од Галичан вони вийшли, не для Галичан зроблені, не Галичанами прикладаються до діла. Од того то й виходить, що у конституційній Австрії рускі газети конфіскуються за саму мягку критику Школьної Ради, що мітинги рускі закриваються, що товариства рускі забороняються, або по меншій мірі мусять леститись перед сильними міра сего, що у кінці кінців для Славян складаються у конституційній Австрії, а особливо у Галиччині, такі перепони, которых часом не ма и у самих абсолютних державах, та ще у добавок більш деморалізуючі громаду, — и що хибя тільки и зостанеться одна міцна звязка Славян, а особливо Галичан, з державою, що вони несуть свої гроші у державну кассу. А коли добавити, що у Галиччині самий енергичний представитель австрійської ідеї — Німці и жида що-дня усе більш вихвачують землю з під ніг сільського народу: то й вийде, що Галичане у Галиччині стаються не тільки не хазяїнами, але трохи не илотами.

Ось де реальна причина, од чого по усіх славянських племенах у Австрії, у тому числі и у Галичан є партія, що шукає помочи за границею, и коли вона обертається до Россії, се зовсім натурально. Яка б не була Россия (а я, звісно, не стану малювати її раєм), — але вона єсть и буде навірно: се усякий чує. Як не живе вона, а живе вона для себе, по собі. Що не має вона, а має вона се через власну працю, працю власної інтелігенції. Усякий прогресс єї — вбільшує силу єї, організує силу єї народа, а не других. Од того можна сердитись на те, що хто небудь не так проводить ідею звязку з Россією (ми самі перві знаходимо, що Чехи, Галичане так проводять сю ідею, що тільки шкодять собі и Россії), — але не можна не признати натуральности сїєї прихильности и надій на Россию у принципі.¹⁾ А до того, навіть політичний інтерес Россії сходиться з інтересами борби славянських народів за своє життя, — а інтерес державний сходиться з інтересами демосу

¹⁾ Що тепер вже в Европі люде бевсторонні дивляться на се діло, як и ми, об сему можна пересвідчитись, прочитавши книгу п. Louis Leger'a *Le Monde Slave* (Paris, 1873 Didier), а особливо стр. 49—55. Та тепер вже и у Польків (особливо у Варшаві) переміняються погляди, особливо у молодіжн, на Россию, — т. є. освічену громаду и літературу у Россії. Ся переміна йде паралельно тому, як Варшава ста-

у великому краю од Дніпра и Пейпуса до Ельби и Адріатика, — демосу латиского, естонского, литовского, білорусского, малорусского, навіть польского, а далі й галицького, и других західно-славянських. Ось де й уся причина тієї „мудрости“, тієї „даально-видности російської політики“, котору, послухати німецьких професорів и публицистів, буцім то Россія наслідувала од Візантії. Мудрость ся у тому тільки и є, що навіть и тогді, коли Россія почне працювати и для чужих інтересів, и проти своїх — як се було після того, як Россія пристала до консервативної коаліції у часи французької революції аж до 1854 р. —, історія працює за Россію: історія бо сама розорила Польщу, підточила Турцію, — Россії тільки досталось підбирати те, що само падало. А мудрі професори, що плачуться на хитрость Россії, не бачать, що Поляки зробили з Москви Россію, притиснувши до неї Україну, що Турки, англійські купці, бонапартисти, грецькі попи, а тепер німецькі шовіністи и струсберґісти піддержують симпатію до Россії у балканських Славян, що венґерська шляхта и німецька бюрократична и біржева сарана перші пропаґатори панславізму у Австрії, а польська шляхта панрусизму у Галичині, — що ґр. Бисмарк з'явивсь ініціатором згоди Поляків з Россією и вніс панславизм и симпатії до Россії у Познань, и т. д. и т. д.

И се усе робилось и робиться, коли и Славяне и Россія водились и водяться більш інстинктом, ніж системою, коли ні ті, ні другі, маючи у голові більш національно-державні ідеї, думаючи про те, як би зновити корону св. Вацлава або розширити „землю государеву“ и т. п., ніж як уладити у ній всенародній добробит, — коли ні славянські приятелі Россії, ні приятелі Славян и державної сили у Россії не знали ясно, у чому найголовніша сила Россії, и своїм шовінізмом, консерватизмом тільки одпихали од славянської ідеї лучші сили у Європі и самій Россії! Але вже після восточної війни 1856 р., коли у часи реформи вийшли на перед демократичні напрямки з російського западництва и з славянофільства, коли почала висказуватись ідея, котора стала пануючою ідеєю лучших голов у Россії и стає вже потроху, на перекір домовим, польським

новиться центром правдиво ліберального напрямку у польській пресі. Інтересно, що *Warszawski rocznik literacki* (1873), один з органів цього напрямку, називає з powodu комедії Краковіянина Наржинського „*Pozytywni*“, Галицькиву гнидою, а Краків запіснївшим містом, до которого ніякі здорові ідеї не прививаються. — Ще раз замічу, що галицько-польська громада и преса не може не мати едил и у Русенів, між котрими вона держить несправі ідеї и о Россії, ві громаді и культурі.

и особливо остзейским олігархічним ретроградам и консерваторам, провідною ідеєю нутренньої політики у Росії, а именно, що сила Росії найголовніша у крестянстві, т. є. у народоправстві, — з того часу виявились и принципи нової, більш народної и у той же час и більш свідущої політики и заграничної, положені зерна и новому славянофільству у Росії. Ся політика — союза Росії з прогрессивними и навіть революційними ідеями, з масами народів однокровних и у загалі сусідніх, з народностями малими, доведеними воєнною и феодальною історією до стану хлопского. Перший ясно виложив теорію цієї політики, зливающої лучші ідеї т. зв. западників або космополітів у Росії з лучшими ідеями славянофільства, московского и українского, Герцен, виложивший у цілому ряді статей про Европу, Росію, Славян, Польщу, славянофільство, ті ідеї, которых зерна до того можна було знайти у творах Шевченка про шляхту, Поляків та у посланні до Шафарика.¹⁾ И як по видимому мало сходиться з сими ідеями політика російського уряду и ідеї петербурско-московських централістів після 1863 р., а усе таки не мало Герценовского и Шевченковского прийшло и в систему так званого „обрусенія“ и дало скільки небудь живу силу сій мішанині пруских ідей на московско-византийській запорі. Тепер вже видно усякій неотуманеній годові, що дальше йти Росії з такою мішаниною не можна, и ся система хоть проводиться ще, але більш по инерції, або через впливання німецько-остзейске, не без мовчаливої піддержки самого феодального елементу у Польщі, которому лучше, щоб Россия тратила свої сили и популярність, ніж щоб народ и серьозні патріоти помирились з нею. Ті статті против цієї системи поверхнотного обрусенія в заштиту правих інтересів польської народности, в заштиту усіх живих одмін невеликорусских елементів у Росії, які стали появлятись у журналах и газетах у Росії, як космополітично- або чисто-російського народнього напрямку, (Вѣстникъ Европы), так славянофільско-народнього (Бесѣда), и которых

¹⁾ Вказуючи на Герценове славянофільство, я, звісно, не беруся ділити усіх деталей його ідей „про старий світ и Росію“, — з которых багато було нанесено злобою для реакції 1849—59 рр. и стверджено гегеліянскими ідеями про ступенну зміну народів в історії (Stufengang). У Герцена важні не ці одміни славянофільства и руссофільства, а основні ідеї, примиряючі славяно-руський демократизм з старославянским автономізмом и западно-європейскою свободою розуму, — которой знати не хотіли Московські славянофіли, як и польські, которі у добавок не хотіли знати и демократії.

основні ідеї то тогді, то иногді пробиваються и у орбанах самої системи „обрусенія“ (Моск. Вѣдом., Голосъ), показують, що не довго вже жити сій неорбанічній и мішаній системі. Тепер, коли чого остається бажати од російської интелігенції, так того, щоб петербурско-великорускі ліберали, не переставаючи бути по идеалам космополітами, поменьш були „великорусскіи сепаратистами“ у интересах, т. є. звертали більшу увагу на питання про „окраини Россіи“ и тісно звязане з ним питання славянське; вони тогді убільшили б свою силу, и давали б свій напрямок рішенню національно-державних питань и помогли б швидче тому, щоб Россія ясно поставила собі ціллю у політиці нутренній и заграничній стати *„організованим хлопством“ з незбіжною автономією країв и народностей*, бо хлопство не має интересу ні в централізації, ні в винародовленню, и само носить у собі самі чисті зерна народности. Може стати питанням, коли и як завершиться сей процес, — але не може бути спору, що у Россії и серед космополітичного и серед національного табору вже дуже вкоренилась, багато людьми зрозумілась ся идея; — а позаяк Россія сама пан своєї долі, то не можна спорити проти того, що з кожним роком вона буде посуватись до сього природного идеалу. А се дасть їй велику силу у славянстві, хоть би воно зосталось на довго розділеним між трьома політичними землями, як тепер.

(Далше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Шесті загальні збори „Просвіти.“

Серед ожидань майже цілого нашого краю а навіть и сфер Віденьських відбулись у минувшім році, свіжо по смерті стілько заслуженого Лавровского, загальні збори „Просвіти.“ Одноголосно вибрало товариство майже цілий виділ и нового голову п. Волод. Федоровича, а коли сей-же по своїм виборі виголосив свою знамениту бесіду, ціле народне сторонництво оживлене було найкрасшими надіями.

Сьгорічні збори мали инший характер. „Просвіта“ у минувшім році не показалася таким важним фактором у нашім краю, як многі робили собі надії, по части конечно пересадні — тому їй не могли нові збори так великого интересу будити у чужих. Однакo народне сторонництво інтересувалося ними живо, займалося ними вже знач-

ний час наперед, и в значнім числі, майже значнішим ніж минувшого року, на них явилось.

Перед зборами загальними відбулися ще передвиборчі збори дня 13. Мая у комнатах Бесіди. Дебатта велася о виборі нового голови (и нового виділу). Тут, як и на самих загальних зборах, не бачили-смо вже такої єдності гадок ані такого ентузіазму, як у минушому році. Многі виділи себе заведеними у своїх надіях и висказували своє невдоволенє з малого успіху товариства, иншим ситуація представлялася неясною и жадали виясненя що до пересвідчень ставленого кандидата на предсідателя в таких питаннях, котрі справді нікому з народного сторонництва не можуть бути байдужими. Неприсутність бувшого голови була причиною, що справа не могла так скоро и докладно бути роз'яснена и дебати тягнулися дуже довго. В кінці рішено вибрати головою и на будущий рік п. Волод. Федоровича; що же до вибору виділу, предкладаю тільки різні списи кандидатів, однак задля пізної пори над ними не дебатовано.

На другий день с. є. 14. Мая зачалися около 4-ої години з-полудня *загальні збори*, також в комнатах Рускої Бесіди. Всіх членів з'явилось 61, між тими кільканайцять з провінції, именно священиків. Збори одкрив голова *п. Федорович короткою промовою*, в котрій що до діяльності за минувший рік виділу в загалі зсилався на справозданє, маюче відчитатися секретарем товариства, що же до своєї власної діяльності згадував, що працював по змозі у внутрі (проводячи зборам виділу и и.) и на зверх (заступаючи справи товариства в міністерстві); наконець що до своїх пересвідчень відкликався до засад виголошених в своїй бесіді минувшого року и висказав, що зробив крок безповоротний, зриваючи з сферами, між котрими виховався, и приступаючи до народного сторонництва, котрого справі посвятився цілою душею и цілим серцем.

Відтак секретар товариства, п. Вахнянин, відчитав *справозданє з діланя Прогреси у минушому році*. Через весь час відбув виді 22 засідань. Перерва більша мусіла наступити в часі вакацій шкільних. На сих засіданнях обговорював и рішав виді справи, котрі дотикали або 1) внутренніє організації и адміністрації товариства, або 2) виступованя его на зверх. Що до 1) именно постарався виді перед всім о короткий нарис исторії розвою товариства від завязаня его до посліднєго майже часу. Справозданє се розішло будучий виді своїм членам а також и ревнійшим патріотам руским, сподіючись, що огляд минувшої, досить

успішної праці товариства на полі просвіти пародній загірі наших рідимців до дальшого витревалого діляня. — Товариство числить тепер 282 членів звичайних. Від послідних загальних зборів приступили 24 членів. — В справі популяризованя науки держався виділ сеї основи, щоби читаючий нарід в виданях Просвіти знаходив предмет и до науки и до забави. До редагованя популярних ділець умовився виділ контрактом з. п. Юр. Федьковичем, однак сей контракт не з вини виділу мусів розвязатися. З редакції п. Федьковича вийшли у сім році книжочки: Св. Юрій, Казки, Вечерниці и Коляди, кожда у 3000 екс., а приготовлене єсть до друку цінне дільце о. Селецкого: „Житє чесного чоловіка“ и Основьяненка „Перекотиполе“. Наконєць вийшло єще господарске дільце Бічая „О навозах“, котрого тепер друга часть „О господарстві сільскім“ є приготовлена до друку. Дальше згадує справозданє, що мало людей з товариства брало уділ в популяризованю науки, хоч дуже багато чує потребу сєго.

В ділі розпросторєня видань популярних Просвіти виділ 1) упорядкував адміністрацію внутрєнню товариства, 2) позакладав нові аґєнції. Уступаючий виділ в давнійшій адміністрації поробив зміни, котрі кажуть надїятись поліпшеня матеріальної сторони Просвіти; именно а) відділено магазин книжок від канцелярії; б) розділено магазин на 3 відділи: відділ популярних книжок, шкільних книжок и книжок комісєсових. Надзір над кождим відділом поручено одному членови виділа, котрий одвічає за поручений єму маєток, з поручених єму книжок тільки певну часть видає канцелярії на розпродаж, и залагоджує більші висилки на провінцію. Гроші від канцелярії и економів відбирає касієр враз з контролором и складають до каси замкнуєної на два ключі. Від часу до часу визначена комісєсия робить шконтрум. — Нові аґєнції заложєно в Калуші через о. Стефановича, в Тартакові на руки брацтва церковного и о. О. Левицкого, в Вікні у п. К. Лєщишака, учителя народного. З сих аґєнцій ревностю своєю відзначилась аґєнция в Тартакові, розпродавши в кількох неділях популярних книжочок Просвіти на 50 зр.; по тому поводу вважав виділ своїм обовязком виразити о. Левицкому письменно подяку.

Більші успіхи показались в товаристві на полі видаваня шкільних книжок для шкіл середних; именно видані в минувшім році: 1) Читанка німецка для I. и II. класи, о. А. Шанковського; 2) Ботаніка для низших клас, И. Верхратского; 3) Арифметика для II-ої класи Гімназ., О. Дєйницкого; 4) Геометрія для I-ої и II-ої класи Гімназ., О. Дєйницкого; 5) Географія для I-ої класи,

Н. Вахнянина. Друкуються: 6) Граматика латинська, д-ра Ом. Огоновського; 7) Арифметика для III-ої класи Гім., О. Дейницького; 8) Граматика німецька, И. Калужняцького; 9) Читанка німецька для III-ої и IV-ої класи, о. А. Шанковського. Готові до друку суть: 1) Арифметика для 4. класи, О. Дейницького; 2) Фізика для семінарій учительських, о. В. Ильницького, даром відступлена автором товариству; 3) Зоологія И. Верхратського, и и.

Крім сього залагодив видіти ще слідуючі справи: а) Почтив пам'ять бл. п. Юліяна Лавровського поминальною службою Божою и замовленем его портрета олійного; б) обходив 30-ті роковини смерті Маркіяна Шашкевича музикально-декламаторским вечером; в) брав участь в обходженю 25-літнього ювілея панованя Е. В. цесаря; г) обходив святочню 30-ті роковини смерті Тараса Шевченка враз з товариством сего имени. — З фонду запомогли для бідних учеників розділив видіти 29 зр. між 5 компетентів; — крім того давав нагороди за праці літературні и антиципації на ремунерації, маючі виплатитись з фондів державних за укладане учебників.

На зверх залагодив видіти отсі справи: 1) Віднісся через австрійське міністерство просвіти до такого-ж угорського, в справі лихо редакційної Газетки для учителів народних, видаваної коштом угорського ряду в Буда-Пешті. Видіти зробив угорському міністерству предложене, що постарается о ліпшу редакційну силу для згаданої Газетки. 2) До сего-ж міністерства угорського віднісся видіти з просьбою, щоби у середних (и народних) школах Угорщини зволіло завести учебники видавані Просвітою. На сі відозви не наспіла еще відповідь. 3) Видіти віднісся до краевого инспектора шкіл у Буковині п. Марка з просьбою, щоб зволів популярні видання Просвіти припоручити бібліотекам шкіл народних на Буковині. В тій цілі вислав ему по 10 екз. кожного популярного дільця товариства. 4) З такою самою просьбою віднісся видіти також до Галицької Ради шкільної крайової. 5) „Наглядну азбуку“ Черкассова передав видіти о. Г. Рожанському до переложення на малоруский язык. 6) Товариству имени Шевченка дав видіти заличку 700 зр. на друк книжок Просвіти в друкарні того товариства. 7) Видіти віднісся до редакції конверсацийного лексикона Маєра в цілі справленя тамже дат исторично-літературних о Русинах. 8) Видіти віднісся до Matice lidu з предложенем давати собі в заміні свої видання популярні. 9) Видіти згодився на предложене Института Ставропигійського давати в заміні книжки свого видання. 10) Видіти удався з просьбою до міністерства просвіти о ремунерацію для пп. О. Дейницького, И. Верхратського и Н. Вахнянина за уложенє учебни-

ків для шкіл середніх в загальній суммі 729 зр. 11) Виділ запоміг читальні в Стронятині (коло Куликова) и в Тужиліві книжками свого видання.

Відтак касієр товариства др. Вол. Ганкевич (обнявши касієрство по виїзді из Львова власного касієра Т. Барановського) здав справу з веденя діл касових и из стану майна товариства. Від 1. Січня 1873 до кінця Марця 1874 приходи и розходи були слідуєчі:

Приходи за рік 1873:

1) Стан каси з кінцем 1872 р.	159	зр. 50 $\frac{1}{2}$	кр.
2) З розпродажи книжок	1003	" 53	"
3) Вкладки членів	128	" 75	"
4) Відсотки капіталу уміщеного в щадниці	9	" 82	"
5) Підмога з фонду краєвого	5000	" —	"
6) " від ради повітової в Рогатині	30	" —	"
7) Звернені залички за режунерації	487	" 51	"
8) Режунерації передані товариству в цілі виплаченя авторам учебників	650	" —	"
разом	7469	зр. 11 $\frac{1}{2}$	кр.

Розходи за рік 1873:

1) Друк и літографія книжок	2920	зр. 80	кр.
2) Опрорава книжок	258	" 60	"
3) Режунерації за книжки популярні	604	" 20	"
4) Платня урядника	345	" —	"
5) Услуга, видатки канцелярийні, експедиційні и т. п.	133	" 64	"
6) Мешканє	156	" —	"
7) Книжки до бібліотеки и річі до инвентаря	50	" 94	"
8) Вечери декляматорські, телеграми, поминальна служба Божа	241	" 40	"
9) Підмоги иншим товариствам	155	" 55	"
10) Залички на режунерації	948	" 53	"
11) Пожички	711	" —	"
12) Режунерації від міністерства авторам учебників	725	" 50	"
13) За книжки комісові виплачено	222	" 41	"
разом	7473	зр. 57	кр.

Остало з кінцем 1873 р. недобору 4 зр. 45 $\frac{1}{2}$ кр., котрий покрито пожичкою з фонду заемоги для бідних учеників.

Року 1874 перший квартал. Приходи:

1) З розпродажи	225	зр. 48	кр.
2) З вкладок членів	31	" 75	"

- 3) Пожичено від фонду допомоги для бідних учеників и фонду стипендії имени Шевченка

74 зр.	9	кр.
разом	331 зр.	32 кр.

Розходи у I. кварталі 1874:

1) Ремунації за коректу книжок	11 зр.	—	кр.
2) Услуга, видатки канцелярийні и експедиційні и я.	32	" 66	"
3) Платня урядника	60	" —	"
4) Льокаль	52	" —	"
5) Книжки до бібліотеки и річи до инвентаря	48	" 84	"
6) Вечер в роковини смерті Шевченка	44	" 44	"
7) Антиципації на ренумерації за учебники	10	" —	"
8) Покрите недобору за р. 1873	4	" 45 ¹ / ₂	"
9) Виплачено за книжки коміссові	9	" 60	"
10) Ріжниця в рахунках давнійшого кассієра, п. Барановского	15	" 11	"
разом	288 зр.	10 ¹ / ₂	кр.

Відтягнувши розхід від приходу, зістало з кінцем Марця 1874 в кассі готівки 43 зр. 21¹/₂ зр. ав.

В фондї допомоги для бідних учеників з кінцем Марця 1874 було 34 зр., а в фондї стипендії Тараса Шевченка 167 зр. 10 кр. Стан инших фондів виказаний в нарисі діяльності Просвіти.

Теперішній стан маєтку в книжках:

В розпродажі у книгарів є книжок на	1571 зр.	49	кр.
" у членів товариства	1159	" 97	"
всіх книжок в розпродажі на	2731 зр.	46	"
В магазині є шкільних книжок на	4752	" 30	"
" " " популярних " "	1514	" 5	"
всіх книжок в магазинах на	6266 зр.	35	кр.

Отже має товариство всіх книжок, и в розпродажі и в магазинах, разом на 8997 зр. 81 кр., а крім того комісорових книжок на 1260 зр. 26 кр.

По відчитаню сих двох справоздань, з діяльності виділу и из стану майна, отворив голова дискуссию над ними. Забирали в ній голос: п. Підляшецкий, котрий в имени брацтва в Тартакові дякує за відступлений Просвітою з розпродаваних агенцією в Тартакові книжок 25% рабат на будову церкви. Відтак інтерпелює виділ, чому канцелярія Просвіти так мало коли отворена и чому вкладки членів так мало принесли? На першу інтерпеляцію відповів именем виділу секретар товариства, Н. Вахнянин, що канцелярія отворена тепер щодня від 9—10 и від 2—3, однако ви-

діл узнав потребу довшого отвореня и тому рішив розписати конкурс на урядника канцелярийного, котрий би — за дотеперішню платню — мав сидіти щодня 5 годин в канцелярії. На інтерпеляцію що до вкладок членів одвітив касієр п. Ганкевич, що уступаючий виділ в справі точнішого стягання вкладок в остатніх часах поробив уллученя, котрі однако аж новий виділ буде міг цілком застосувати. — Забирали дальше голос п. Курилович, звертаючи увагу, що оправа книжок стоїть за много в порівнаню до коштів друку, що однак вияснив касієр Ганкевич; відтак інтерпелював п. Барвинський виділ, для чого святкував 25-літній юбилей панованя цісаря разом з такими товариствами, як Дім Народний, Рада Руска, котрі все найнеприятнійше виступають против всіх товариств народного сторонництва, а Просвіту навіть анатемізували? Відповів п. Вахнянин, що народне сторонництво помимо такої неприємни хотіло заявити охоту до згоди, як се заявило и в своїм меморандум до митрополіта в одвіт на его завив до погодження партій, що Просвіта сходилася тут з неприятними їй товариствами на поли зовсім неутральнім, и що наконець, обходячи сама сей юбилей, була б мала далеко більші видатки. Еще ставив інтерпеляцію п. Лінинський що до заложеня філії в Самборі, в котрій-то справі мали Самбірські члени Просвіти відноситися до виділу, однако їм не відписувано. Секретар п. Вахнянин одвітив, що виділ о пропозиції заложеня філії Просвіти в Самборі ставлений ему від тамошніх членів нічого не знає; впрочім, де можливість и спосібність до заложеня філії є, то повинні члени в тій місцевости пробуваючі самі сим занятися, увідомляючи об сім виділ, а не ві всім на виділ здаватися. По ще деяких інтерпеляціях меншої ваги прийняв збор справозданє з діяльності виділу до відомости, а що до справоздання касового рішено на внесок касієра д-ра Ганкевича, позаяк торішній збор не вибрав був контрольної коміссії, передати маючий вибратися коміссії контрольний на рік 1874/5 до пересмотру и — евентуально — уділеня абсолюторії и справозданє за р. 1873/4.

Ведя порядку дньовного наступив вибір нового виділу в голови. По короткій перерві приступлено до голосованя (тайно картками), котрого результат був слідуочий. На голосуючих 55 отримали голосів: О. Партицкий 52, О. Савіцкий 51, др. Ом. Огоновский 50, О. Барвинський 47, В. Стефанович 47, А. Січинський 46, В. Гузар 43, В. Федорович 41, Ю. Романчук 38, о. В. Ильницький 31; сі отже абсолютною більшістю голосів вибрані до нового виділу. Однак що вибрано тільки 10, а п. Січинський зрікається вибору, то приступлено знов до вибору еще 2 членів, и на 40 голосую-

чих вибрано д-ра Ганкевича 28 голосами, а по 20 голосів пало на пп. Н. Вахнянина и Погорецького; при тіснійшій виборі між ними двома п. Вахнянин вибраний 23 голосами. Відтак вибрано головою товариства п. В. Федоровича 31 голосами на 40 голосуючих. До контрольної комісії вибрано пп. М. Коссака, А. Січинського и Т. Искрищого.

В часі коли відбувалася скрутинія и по dokonаних виборах дискутовано ще над внесками виділу и внесками поодиноких членів. Виділ виступив з одним внеском, с. є. щоби загальний збор поручив виділови поробити відповідні кроки до прискорення санкції ухваленій соймом уставі о заведеню в Львівській академічній Лімназіі руского викладового язика поступенно ві всіх класах (и в висших). Цікаве було в тій справі заявленє п. Громницького, котрий оповідав, які кроки в тім ділі вже поробив о. Качала. Іменно о. Качала представляв в Відні в часі каденції райхсратової послам рутено-русского клуба, щоби вони, яко *personae gratae* міністерству, старались узискати скору санкцію згаданій уставі. Відтак отже ходив до міністерства п. Яновський, де ему референт однако відповів, що в тій справі заходить ся трудність, що до тої устави є прилучена резолюція о заложеню 4-ої (польскої) гімназії у Львові. На те забрався сам о. Качала и пішов до міністра п. Штремаєра, представляючи, що ся резолюція зовсім не стоїть на перешкодї санкціонованю устави, и передав в такім зміслі меморандум. Міністер відповів, що вскорі по замкненю засідань Ради державної займєся сею справою и буде старатись її в користь для Руси залагодити. По тім освідченю збор, узнаючи внесок виділу вправді вже не так конечним однако все таки не цілком злишним, прийняв єго по промові д-ра Ганкевича, виступавшого в имені виділу.

Из внесків ставлених поодинокими членами, прийнято слідуєчі:

- 1) Внесок д-ра Ганкевича: Членам позволяється заягати вкладки за роки минувші сплачувати ратами по змозі, під вининкою що будуть платити правильно вкладки за р. 1874.
- 2) Внесок д-ра Корн. Сушкевича: Поручається будущому виділови приступити до застосованя §. 16 статутів (після котрого члена не платившого через рік вкладок по триразовім даремнім упімненню маєся узнати за виступившого) до членів, у котрих вкладки залагають.
- 3) Внесок п. К. Устияновича: Виділ Просвіти удасться з просьбою до дирекцій усіх желізниць, щоби вони членам товариства за явкою карти членівства оплату дороги на загальні збори товариства знижили. — Деякі инші внески ставлені поодинокими членами не при-

нято. Над внеском же п. Барвінського в тім дусі, щоби виді Просвіти не входив в компанію з товариствами неприязними народному сторонництву, присутній комісар рядовий не дав дискутувати, вважаючи сей внесок політичним. На тім скінчилися загальні збори о 9-ій год. вечером.

Одно, що нам не сподобалося на сих зборах, а особливо на передвиборчій збірці, був спосіб трактовання справ, именно підношеня закидів против торічнього виділу и також підношеня кандидатур, за надто пристрастний и тому деколи образливий. Сей спосіб трактовання був навіть поводом, що деякі члени, вибрані до виділу, зачали зрікатися сього вибору, и аж опісля зі взгляду на патріотичний свій обовязок, вибір прийняли. Що же до того, що закиди всіякі підношено, сему в загалі не можемо як тільки раді бути. Не одна справа через те роз'яснилась, не на одно зробилося уважним, и мож надіятись, що в наслідок дискусій, именно на передвиборчих зборах ведених, на будущий рік не буде причин ні з якими закидами виступати и що всі члени товариства цілому теперішньому виділові в загалі и кождому членові его будуть могли заявити своє повне узнане и сердечну подяку.

Русини в Галичині.

(Вістникъ Европы 1873. Январь, Февраль.)

(Далше.)

„Не прийшло до згоди між молодими а старими з-за того, що замість того, щоби говорити о практичних питаннях, у котрих обі сторони могли згодитися що до способу поступовання, обі сей-час и підняли все те нещасне питання: що таке Русини? (У минувшій році, коли йшов процес між Рускою Бесідою а Народним Домом, або коли о. Наумович підняв гадку заложеня Матиці люду, трібували народовці довести до згоди в практичний спосіб, оминаючи всякі теорії — але й се, як показалося, надармо. — Ред.) На завізанє митрополіта товариство Просвіта в имени „молодих“ предложило меморандум, в котрім об'ясняло, що головна причина розділу між рускими партиями є у тім, що кружок „Слова“ відступив від засади 1848 р., після котрої Русини суть частю 15-мільйонного малоруского народа, и заявив тожсамість Русинів з Великоруссами, в противности як и попередним своїм словам так и гадкам о малорускій мові авторитетів філології, не тільки западно-славянських, як Мікросіч и н., и малоруских, як Максимом-

вич, и галицько-руських, як Головацький, але й самих Великорусів, як п. Лавровський. Представителі молодих признавали таким способом старих відступниками и жадали повороту до формули 1848 р. Алеж на таких синтетичнім поли згода нігде й ніколи не досягає, — а в Галичині, де властиво ніхто добре не знає не тільки того, що в Россія в загалі або Великороссія, але навіть и що Малороссія, тим менше. Русинам по prostu належало взятися до своїх елементарних справ, в котрих вони могли погодитися. Але се станеться хіба тоді, коли Галичане або зовсім випічаться з пристрасти високі и далекі матерії переносити над низькі и близькі, або краще пізнають Россію и Малороссію, або хоч признаються, що їх не знають. Але до такого стану еще и тепер далеко Галичанам, а якийсь час назад було еще дальше, — проте усякі намагання погодження галицьких партій вели тільки до нових роздорів. В одвіт на програму Просвіти партія старих своєї офіційної програми не предложила, мабуть задля того, що одні вважали не політичним в Австрії признатися до солідарности з філологічними ідеями „Слова“, — а другі, особливо з-посеред духовних, держаться строго рутенських ідей. Скінчилося на тім, що Слово напало на програму молодих, назвавши їх „м'якими“ и „извинниками руському народу.“ А и сам митрополіт и близько него стоячі не дуже брали до серця згоду між рускими партіями, з-поміж котрих вони до народовців и не мали великої симпатії, и поставили вимінкою згоди те, щоб обі партії признали митрополіта політичною головою Русинів, до чого особливо „молоді“ не мали великої охоти.

„Між тим згадана комісія поводи вироблювала проєкт згоди. Впрочім и комісія зачала роботу з кінця, котрий віщував мало доброго, а іменно від теоретичного питання: що таке галицькі Русини и в яких відносинах вони мають стояти до инших народів? Питане се підняли найперше Поляки. Якби Русини радикально вилічилися из пристрасти їздити на кони високої політики, то повинні були, особливо в переговорах з чужими, уникати всякої політичної синтези, а ограничитися на політичній аналізі, т. є. заявленню практичних жадань від польської власти, лишаючи собі и своєму народови ужити ті уступки, котрі вони повинні були отримати, так, як самі и їх нарід вважав би се для себе догідним. На питане и Поляків: хто ви? — рускі політики, коли хотіли оставатись політиками, с. є. людьми практичними, могли одвічати тільки в такий спосіб: се нам знати, та в загалі людям спеціально занимаючимся етнографією, — а для вас досить и того, що нас стілько

и стільки и що ми, чувствуючи свою ріжницю від вас, бажаємо собі иншого положення, правового, окремих средств до просвічуваня и т. п.: так и будемо говорити о тім, скільки ви тепер можете уступити нам тих прав и тих средств, для того, щоби ми не виступали против ваших теперішних прямовань одержати автономію для краю, населеного вами и нами. (На таких винятках о згоді або *modus vivendi* з Поляками годі було думати; впрочім кождий, хто з другим уговорюється, хоче и знати, з ким має діло; на скільки ж відступлене одної частини Русинів від засади з 1848 р. мусіло збуджувати недовіря и о скільки се недовіре було управлене, ми вже висказали в 3-ім н-рі стор. 129. Хотя однако таким ділом дасться вяснити поступоване Русинів, то не дасться оправдати цілком поступоване Поляків, котре впрочім и осталося без практичних наслідків; хотя бо н. пр. о. Петрушевич голосував за формулою окремішности Русинів и від Великоруссів, то однако сеї засади зовсім не держиться. — Ред.) Але замість того, щоб просто приступити до осудження практичних жадань виложених в програмі руских послів, коміссія занялася теоретичними питаннями: польський член єї, проф. Кабат, предложив яко 1 §. проекту угодового поставити реченє, що „Галицька Русь признає себе на будуще одною и нероздільною частю з Краковом.“ Позаяк така формула дала повід до толковань в роді тих, які були в безумовній силі у Поляків між 1848 и 1853 р. (и опісля ще—ред.), що Русин є тільки відміна Поляка, як и Мазур, и що властиво Русин не має (niema Rusi): то очевидно, що Русини не могли допустити и мисли о згоді по прийнятю подібної формули, и відтак вона майже одnogолосно (13 против 2) була відкинена коміссією. Замість неї прийнята, 14-ма голосами против одного, формула 1848 р. в одвіт на питанє: що таке Русини? — а именно, що „народ руский признається за окремішне 15-мільйонове плємя славянське, розличне від польского и московского.“ За тою формулою голосували не тільки ті члени, котрих Слово називало українцями и середину держашими, але й ті, котрих воно звало твердини. Не будемо говорити о польських членах коміссії (из сторони Поляків вже й то був великий поступ від 1848 р., що у них найшлися люде, котрі признали наконєць, що Русь в Галичині є, и є віддільна від Польщі), — але не можемо не сказати, що рускі члени єї, як вносячи подібні формули так и голосуючи за ними, явили себе філологами и етнографами, але найменше політиками, якими вони тільки й повинні були бути в коміссії, назначеній не учини товариством, але політичною інституцією, яко постійний комітет Львівського сойму.“

П. Т-овъ, у дальшій розправі розважаючи погляди обох сторониц галицких на відносини галицких Русинів до Россії, зовсім не годиться з Святоюрцями, не цілком однако годиться і з народовцями. „Чисто філологічні думки о самостійности и окремішности языка малоруского не ведуть за собою конечно не тільки політичних але й літературних наслідків;...окремішність політична, а навіть и літературна, зависить, крім етнографічних и філологічних вимінок, ще и від многих інших „историчних, релігійних, економічних, культурних, а головню від волі самого народа....“ Се тверджене трохи за далеко посунене: два народи можуть мати спільну исторію, однаку релігію, жити в подібних економічних и культурних обставинах, а однак становити окремішні навіть політичні индивідуальности, не то мати окремі літератури, на що можна би не одну аналогію исторії и статистики навести. Але й так навіть малоруский нарід різниться від велико-русского: исторія обох ані від самого початку ані пізнійше через цілий час не була спільна; хотя оба народи (Малорусини з внешнею більшої части австрійських Русинів) суть православної віри, то однак поняття релігійні одного и другого різняться дуже значно; а що до волі самого малоруского народа, то сей — в Україні — не бажає вправді цілковитого політичного розділу (як не можуть бажати и не бажають сього и самі українські патріоти, и дійсно хосенною була б нашому народови тільки автономія України, а не відірванє єї від Россії); що же до літературної єдности, то факт, що окремішня від великорускої література малоруска виробляється и не упадає а шириться, є достаточним доказом дійсної потреби єї и волі народа.

Що до самих Галицких Русинів, каже п. Т-овъ дальше, то „о їх політичних відносинах до Великорусів тепер не ма що й говорити, тому що сих відносин не було від часів Володимірка Хитрого и Ярослава Осмомисла. Для Россії в політичних відносинах не ма Галичан, а є Австрія, и крім бовтунів ніхто серьезно не думав, щоби Россія старалася прилучити до себе Галичину.“ Що же до літератури галицкої, то „позаяк там дійсно язык народа є властиво нарічє: малоруского, то все, писане живим малоруским языком в Россії, там приймається як своє, рідне: так видимо, що там початок театру положили малорускі пєси Котляревского, Квітки и н., котрі и до сеї пори становлять більшість в репертоарі руского театру в Галичині; так сього року товариство „Просвіта“ набуло 500 екземп. виданої в Россії популярної географії фізичної „Де-що про світ Божий“ и т. н. Так, на відворот, писане в Галичині популярним языком може легко бути прийнято и в Мало-

росії. Але винятки історії и біта Галицкі від XVIII-го віка були на стілько не східні з житем в Малоросії, що всі відносини навіть в народі, а особливо в висших класах, більше тронуті політичною и суспільною історією, а не впливаючі тільки з етнографії, в Галичині не похожі на малоросійські. А відтак и література галицка, виражаючи се жите більше історичних верств, далеко дальше від умів и інтересів просвічених Малоросіїв, ніж та, котра у Галичині називається російською и великорускою. Не кажучи вже про зміст, а навіть мова н. пр. самих українофільських журналів галицких образованому Малоросіянину часом навіть трудно понятна, між тим як той сам Малоросіянин читає, як своє близьке, який-небудь „Вѣстникъ Европы“ або „Отечественныя Записки.“

Ми привели и сей кусник из розправи п. Т-ова, щоб нас не посуджено о сторонність, що ми наводимо тільки те, що на нашу користь говорить, а пропускаємо противне. Очевидно, що ми не годимося з сею гадкою Петербурского журналу, котра впрочім, просимо зважити, послідуючими трохи дальше словами, котрі зараз наводимо, далеко менше представляється разячою. Що література галицка своїм змістом дальше відстоїть від умів и інтересів образованих Малоросіїв ніж російська, се можемо по часті признати. Жите бо в двох ріжних державах, в так дуже відмінних обставинах політичних, культурних, релігійних, соціальних и т. и., не могло не відбитись и в літературах. Але се ще зовсім не доказує, що література галицка є окремішня від української. Не менша була часами різниця між літературними творами поодиноких країв німецьких, н. пр. Австрії и Прус, Швайцарії и Німеччини: але проте нікому не прийшло на гадку говорити, що є кілька літератур німецьких (хотя знайшовся оден учений, котрий написав *Geschichte der katholischen Literatur in Deutschland*). Усякі різниці що до ідей, сюжетів и т. и. щезають против тої звязи, яку дає єдність літературної мови. А така єдність літературної мови галицкої и української є вже й тепер, а буде ще чим раз більша, чим ближші взаємини стануть в загалі між тими обома землями. Коли образований Малоросіянин легше читає „Вѣстникъ Европы“ ніж яку галицьку статтю н. пр. в Правді, то се не задля того, щоб азык галицький ріжнївся від его найближшого, українського, але по prostu задля того, що той Малоросіянин більше привик до російського, ніж до рідного малоруского. Такому впрочім не тільки „галицький українофільський журнал“, але й н. пр. письма М. Вовчка або И. Нечуя труднійше буде читати ніж журнал російський. И у

нас в Галичині є люде, особливо з трохи старшої Генерациі, котрі німецьку книжку легче читають и ліпше по німецки пишуть, ніж по руски. И не дивниця, бо до того привикли и в школах и в товарискім життю, познакомились з німецькою літературою и т. д. Але конклюдизий з того факту на некористь розвиваня власної мови и власної літератури чейже ніхто не буде робити.

„Ось сёго то именно факта и сёго закона, що літературу робить вся цілковитість життя, а не одні тільки етнографічно-філологічні вимінки, и не знають галицькі Українофіли, а відтак, як тільки підніметься у них питання літературне, сейчас забираються говорити в имени 15-мільонового руского народа (Галицькі українофіли звичайно говорять тільки в своїм имени яко частині 15-мільонового малоруского народа, а не в имени цілого сёго народа—ред.), з котрих 12 находяться зовсім не в тих жизненних вимінках, в яких живуть Галичане. З другої сторони галицькі „Москвофіли“, „Панруссисти“ и наші покровителі їх, в наслідок такого самого невважаня на закон, в таких злучаях зачинають говорити о єдиній літературі одного руского народа и язика, ссилаючись на інших філологів и етнографів, котрі називають Галичан частею великого 50—60-мільонового русского народа, а відтак и призначують ім одну з нами літературу, забуваючи, що, коли ріжність вишнєок житя зробила таку ріжницю між суспільністю в Малороссіі (Україні) и Галичині, то ся ріжниця мусить бути ще більшою між Галичанами и Великорусами, що и дійсно потверджується тим, що из змісту и язика писем п. Дідичкого сміються Великорусси, навіть и ті, котрі в газетах похваляють панрусскі прямованя „Слова.“

„Кажучи се, ми не гадаємо засуджувати галицьких Русинів, щоб на віки становили окремішній австро-рутенський народ, подібно галицьким клерикалам;... ми не перечимо, що суть и тепер точки, де дотикаються моральні и соціальні інтереси Галичини и Малороссіі, а навіть и цілої Россіі, и думаємо, що скількість тих звязків буде з часом рости все більше, після діланя ступенів народного посвоячення, т. є. Галичина именно через Малороссию все більше прийде в звязь и зо всею Россією.

„Як ми бачили, крім одного польского члена всі прочі члени коміссії, и Поляки, и „Москвофіли“ або „тверді“ Русини, и „явні Українофіли“ або „мягкі Русини“, и „середні“ голосували за формулою, що Русинів вважається народом окремішним від Поляків и Великоруссів або „Москалів.“ Але скоро показалося, що саме підняте такого теоретичного питання було похибкою зі всіх сторін,

окрім, може бути, тих з Поляків, котрі хотіли тільки перетягнути дію розправами а не хотіли щирої згоди з Русинами. Кружок „Слова“ незадоволений був з противоріччя його новим етнографічним теоріям, виразивши справедливо жаль, що комісія замість того, щоб зайнятися розбором жадань 30-х послів, взялася сейчас до означення різниці між Русинами и Москалями, пожалувався досить безтактно на те, що комісія не признала Галичан „коренними рускими“, — як колиб Малорусси, прямі потомки тих „русів“, що положили основу и Росії, не такі самі „коренні рускіє“, як и Москвичі! Поляки зачали закидувати Русинам нещирість, вказуючи на те, що репрезентанти партії святоюрської голосують в соймі и в комісії за проектом згоди між Русинами а Поляками, а орґан їх прасовий веде полеміку против него. Інші из Поляків виражали невдоволенє з формули, котра просто признала Русинів народом віддільним від Поляків, и говорили, що таким способом *de iure* признано поділ Галиччини, котрому вони завсігди так супротивлялись, и що, якби виповнити проекти комісії, котра пішла де в чім еще трохи дальше на користь Русинів, ніж предложенє 30-ти послів, тогді сей поділ стане и *de facto*.

„Дефініція комісії, що Русини становлять віддільний народ и від Великорусів, зовсім не успокоювала и Поляків, з котрих многи говорили в соймі, що допустити руский язык в університет Львівський — значить отворити в нім „московські катедри“ (*Dziennik Polski*): позаяк для Поляків чи малоруский чи великоруский язык представляються рівно „московскими“ в тім змислі, в якім тєє слово уживається у Поляків. Указуючи на те, що „Слова“ поділяє думки, які водяться у нас о обрусію Польщі, Поляки тим більше говорили, що уступки Русинам — крок до знищеня Поляків и в Галичині. По поводу дефініцій комісії декотрі польські мовці и часть журналістики відновили давнійші скарги на українофільство галицьке и „хлопоманію“ Українофільв в Росії, — и в дефініції, що Галичане суть частею малоруского народа, взріли и тую хлопоманію и сепаратизм від королівства Галицько-Володимірского и Великого княжества Кракова, отже ж и від Австрії. Рускі бесідники в соймі и заложена в 1871 р. підмогою від п. Лавровського и, здається, від міністерства Газета „Основа“, орґан партії „уміркованих“, трібували успокоювати обави Поляків, але се помагало мало. Навіть ті з польских Газет, котрі промовляли за згодою з Русинами (як н. пр. *Кгај*), все таки не ставали на пряму и отверту точку погляду. Не забуваючи Польщі в границях 1772 р., вони розуміли згоду з Русинами яко признає и зі сторони Руси-

нів тої Польщі, и відтак и. пр. в часі з'їзду Поляків у Львові в 1871 р. жадали, щоби Русини прислали своїх репрезентантів для привитання гостей з Познаня, Шлезії и т. и. „Основа“, правда, помістила статтю, у котрій в загальних вираженнях наговорила звичливостей и добрих бажань приживаням Поляків до національної свободи и незалежності, але не виразила ніяких обітниць из сторони Русинів.“

(Далше буде.)

Перегляд політичний.

Рада державна. *Комната панів* зачала дебати над проектами конфессийними 10. Цвітня. Против проектів виступали крім *Гр. Туна*, бувшого міністра просвіти и творця конкордату, головню єпископи, котрі ще 3 неділі передше, як тільки зачала дебати конфессийні комната послів, об'явили були письменно в комнаті панів, що вважають конкордат все еще законно иснуючим, що однако так довго будуть брати уділ в засіданнях, доки більшість не рішить приступити до спеціальних дискусій. Из польских панів промовляв против проектів *кн. К. Чарториский* в дусі засади „вільна церков в вільній державі“ и за системою американскою. 3 міністрів говорили за проектами *п. Штремаєр* и *кн. Ауерсперґ*. Відтак 77 голосами против 43 рішено приступити до дискусії спеціальної и прийнято 1-ий проект в такій формі, як установила комната послів, тільки з одною зміною в §. 8. На засіданню з 23. Цвітня прийнято без дебат бюджет на р. 1874 після постанови комнати послів; тільки 250.000 на будову Львівської техніки признано безумовно, а відкинено вимінку постановлену в комнаті послів, се-б то щоб лише тоді дати тую суму, коли сойм Галицький зречеться права законодавства о техніці на користь Ради державної. Відтак зачались дебати над 2-им проектом конфессийним, котрий и прийнято на засіданню з 24. Цвітня, однако не цілком згідно з комнатою послів, именню обнижено скалю податків.

Комната послів зачала по двотижневій перерві з причини великодних свят свої наради дня 14. Цвітня. На тім засіданню предложив міністер справедливости проект до закона о зміні декотрих постановлінь судової процедури и проект о уладженю екекційного поступованя. На засіданню з 15. Цвітня вислано внесок *п. Фукса* о прогнанню Езуїтів и інших їм подібних конгреґацій 148 голосами против 28 до комісії конфессийної. Дня 16. Цві-

тня приняла комната послів поправку комнати панів в 1-ім проєкті конфессийнім, а відтак велася дебата Генеральна над 3-им проєктом конфессийним трактуєчим о признаваню релігійних товариств и орденів законними, котрий на слідуючім засіданю з 17. Цвітня в цілости прийнято.

На засіданню з 23. Цвітня комната послів займалася законами о гіпотечних книгах для Долішньої и Горішньої Австрії, Шлезії, Сальцбург'а, Моравії, и Каринтії, в котрих-то краях сойми відступили своє дотичне право Раді державній. Помимо опозиції моравских Чехів, котрі виступали против компетенції Ради державної рішати в сім ділі, приступлено до спеціальних дебат и прийнято закон о гіпотечних книгах для Долішньої Австрії. На кінці того засіданя п. Гоффер и тов. поставили інтерпеляцію до міністерства, чи знає воно о укараню руских послів-священників митрополітом и що гадає зробити, щоби не допустити такого нарушеня обивательских прав членів комнати послів духовного стану. — Дня 24. Цвітня окінчено дебаты о книгах гіпотечних и прийнято закон о уладженю таких книг в повисше згаданих краях. Відтак приступлено до дискуссій о зміні в бюджеті, зроблений комнатою панів, именно о опущеню вимінки, під котрою мала би уділитися підмога 250.000 для Львівскої техніки. За приступленем до ухвали комнати панів промовляли, крім референта Брестля, именно пп. Генісман, міністер Штремаєр и Ковальский. Послідній именно, котрий передше голосував против підмоги, заявив, що Русини хотіли за сею позицією лиш тогді голосувати, коли Галицький сойм законодавство о технічних академіях відступить Раді державній, однак вони не скривають перед собою трудностей, які наступили б на злучай опущеня сеї позиції. Виразивши надію, що рад буде старатися, щоби и німецький и руский язик в Львівській академії технічній були узгляднені, заявив, що рускі послы будуть тепер голосувати за підмогою. И дійсно в голосуваню прийнято опущенє вимінки (т. є. приступлено до постанови комнати панів) 116 голосами против 86, отже рішили сю справу на користь Галицького сойма рутено-русскіє послы, ті самі, котрі попередним своїм голосуванем рішили були її цілком противно! А рішили тепер инакше тому, бо — сього хотіло міністерство, в котрім засідає др. Земляковский.

На засіданю з 25. Цвітня велась Генеральна дебата о 4-ім конфессийнім проєкті, трактуєчим о внішних правних відносинах монастирских товариств. Закон той назначає строгий надзір и контролю ряду над монастирями, утрудняє вступленє в монастир а улегшує висту-

плене, обмежує також придбане матеріяльних дібр. В Генеральній дебаті против проєкта виступав крім священників з польських послів п. Кржечунович, референтом комісії був „молодий“ Словенець Растляґ. Спеціальні дебати о сім проєкті відбувались 28. и 29. Цвітня и були дуже оживлені. Партия Гогенварта в них не участвовала, лівниця же виступала против предложєня ряду яко недостаточного и ставила многі поправки в радикальнім дусі, з котрих кілька важних и прийнято. Іменно прийнято поправку Фукса, щоби новий монастир або орден міг бути заложений не за позволенєм самого ряду, але за призволенєм Ради державної; також поправку Копша, що монахами або настоятелями австрійських монастирів можуть бути тільки обивателі австрійські. Дальше прийнято поправку Русса, по котрій ряд буде мати власть в злучаю потреби монастир який знести, — поправку Маєргоффера, позволяючу виступившим з монастиря женитися. Міністер Штремаєр надармо опирався сим поправкам: міністеріяльна партия, в котру входять и рутено-руськіє послы, була в меншости. Наконєць прийнято на засіданю з 29. Цвітня поправку Фукса, що дисциплінарної власти церковної не можна уживати для діланя противного свободному сповнюваню обивательських прав, и поправку Копша, щоби від часу до часу візитувати монастирі, аби перестерігати сповнюваня законів серед монастирських стін.

На засіданях з 1. и 2. Мая прийнято відміну II-ого конфесійного закона після поправки в комнаті панів, відміну цивільної процедури, а 4. Мая резолюцію зглядом реформи ґрунтового податку. Дня 5. Мая одвічав міністер фінансів на інтерпеляцію п. Віктофа що до пануючої нужди в той спосіб, що держава не мала и не могла мати стілько сили, щоби не допустити кризи фінансової: вона старалась тільки и старається й дальше нести поміч будованєм желізниць и т. и. Однакo як давнїйше наносило шкоду перецінюванє економічної сили, так тепер шкодить надмірне малоціненє. — На засіданю з 5. Мая прийнято закон о будованю желізниці Львів-Нетреба (Томашів); 6. Мая прийнято закон о обороні краєвій; дня 7. Мая узнано вибори д-ра Евсебія Черкаського и д-ра Юліяна Черкаського (Тернопіль-Бережани и Львів) важними; того-ж дня одвітив мін. Штремаєр на інтерпеляцію Гоффера що до укараня послів-священників митрополітом Сеябратовичем. Міністер сказав, що архієпископ одняв сим послам лиш такі функції, котрі їм був повірив по своїй власти, котрі отже в кожній хвили міг їм одняти. Ряд не має тут підстави до інтервенції; він постаравсь однакo, щоби укарані послы не дізнали страти в своїх доходах, и зробив в сім

злучаю все, на що дозволяли закони. У будучім ряд виступить в подібних злучах зо всіми законними мірами. Сей одвіт міністра прийняла комната прихильно, — чи и рутено-руськіє? Сего дня замкнено засідання комнати послів на неозначений час. — Додати єще маємо, що галичкі послы поставили внесок, щоб пожичку краєву для Галичини, ухвалену ще перед 2 роками соймом для будови доріг и т. и. и несеня помочи нужді народа, Німці-централісти відкинули, хотя виді краєвий вислав свій дотичний меморіал нарочно ме на руки якого Поляка, лиси п. Ковальского, *persona gratae* Німцям. За те в наслідок інтерпеляції польского посла Бавма, щоб не жадати від сельских громад в Галичині звернення уділеної їм в 1847 р. запомоги, Е. В. цісар дарував сю запомогу.

Комната панів 5. и 6. Мая прийняла всі проєкти ухвалені комнатою послів, між тими и третій конфессийний закон. Четвертий конфессийний закон (о монастирах) передала свій конфессийний коміссії, котра вже внесе его аж в будущій сессії (в осени). Відтак відрочено и комнату панів до неозначеного часу.

НОВИНКИ.

— Основателі товариства имени Шевченка мають честь проонти всіх вп. членів на загальні збори, котрі відбудуться в Четвер дня 23. Мая (4. Червця) о 3-ій годині з полудня в комнатах Рускої Бесіди. (Ул. Підвалє, нр. 7, напротив Успенської церкви.)

— Процес „Ради рускої“ против *Gazet-и Narodow-oi*. Ми подали вже у минушому році в 16-ім н-рі звістку, що Руска Рада видала процес *Gazet-и Narodow-ий*; отже ж сей процес відбувся дня 19. Мая перед судом присяжних у Львові. — Повід до сего процесу подали стаття *Tygodnik-a Niedzieln-ого*, додатку до *Gazet-и Narodow-oi*, в котрій було сказано, що ряд росонійский платить „Святоюрцям, засідаючи в Раді рускій у Львові“ річно 16000 рублів, на те, щоби баламутили нарід, и що дійсно оі Святоюрці працюють, щоб видати край Москлям. Сі слова узнав видіа Ради рускої яко образу и за підмовою свого члена д-ра Мохнацкого, адвоката з Перемишля, видав процес. З обжалованих сам редактор п. Ян Добржанський не оставив, тільки автор статті п. Поліньский и, яко оборонець, адвокат др. Людвик Вольский. П. Поліньский заявив, що не хотів образити видіа Ради рускої, а тільки мав на гадці тих „Святоюрців, членів товариства Ради рускої котрі, як се ясно випливає з цілого поступованя їх, служать интересам Москви и за те побирають від Москви гроші.“ Яко повід до написаня своєї статті подає п. Поліньский те, що один польський обиватель пересвідчився актами в канцелярії дипломатичній генер. Берла, що Росонія удержує 72 агентів в Галичині и що видає річно 16.000 рублів на ст.

Юра. Той обиватель розказав се редакторови *Gazet-i Narodow-oi*, а відтак и в самій *Gazet-i* а особливо в *Tygodnik-u* появилася згадана стаття. П. Поліньскій о правді овоїх слів пересвідчений, безпосереднього доказу квітами и асоціаціями вправді не може и не потребує провадити, а для посереднього доведення передав вже передше деякі письма и друковані статті, котрі тепер відчитано. Сі письма оуть: 1) Передова стаття С. Петербургских Відомостей з 5. Лютого (котрої аналізу ми подали у 2 н-рі с. р. „Правди“), де згадується, що галицько-руські клерикали и „Слово“ побирають запомогу від „слав. благотв. комитета“; 2) Київський календар на р. 1873, де знаходиться справоздане „Київського отдѣла славянського благотворительнаго комитета“ за р. 1871, в котрім між иншими видатками виказано: 250 рублів „на поддержку газеты Слово“ (300 рублів Рускій Бесіді в Чернівцях, 305 товариству св. Василя в Ужварі, и и.); 3) Допись „Слова“ з 1873, нр. 111 „Изъ восточной Галичины“, де жадається 10.000 рублів на „воспиталище для русскихъ дѣвочекъ“ и и.; 4) Статейку в Новинках „Правди“ 1873, нр. 16. (N. В. Ся стаття „Правди“ написана против *Gazet-i Narodow-oi* и инших польскихъ газет, котрі вже за надто всюди бачуть аґентів російських и рублі, против Слову и его партії, що звертається так попросту з жаданнями грошей до Росії, и против тоїже партії Слова (Рускої Ради), що впадає в неконсеквенцію видаванем процесса. — Однак ані снилося нам тою статейкою хотіти відвести Руску Раду від процессу, як толкує Слово! — П. Мохнацкий знов поясняв статтю „Правди“ тим, що редактор „Правди“ загниваний, що его виключено з Ради Рускої. Се чиста — неправда: редактор Правди ніколи ані не належав ані не старався належати до Ради рускої, проте не міг бути и виключений). Яко дальші докази предложив обжалований ще 5) передову статтю Слова 1874, нр. 26, о теперішніх подіях в Холмщині и 6) Засуд в справі „одного изъ репрезентантів партії Святоюрців“, о. Котлярчука. На жадане ж п. Мохнацкого відчитано одну статтю з польської газетки *Głos wolny* (виходячої у Львові), в котрій розказується, як одному соотрудникови *Gazet-i Narodow-oi* приніє листонеш лист з рублями з Росії а він не хотів до него признатися.

З бесіди обвинителя п. Мохнацкого підносимо що найважніші місця після справоздання *Gaz. Nar.* В дефініції Святоюрців сказав п. Мохнацкий між иншими, що до г. 1867 *każdego, który popierał sprawę ruska, nazywano świętojurcem*. Dopiero w roku 1868 nastąpił podział; pokazali się młodzi Rusini, ukraińcy i inni, a tamtych drugich, którzy pozostali przy dawnych zasadach, nazwano świętojurcami. (Що сторонництво т. з. українске настало аж в 1868 р., се тенденційна лож, якою звичайно послуговуються наші противники, щоби представити утворенє партії української як результат интриг польских; — між тим добре всякому звісно, що тенденції т. з. українські, а з ними и названя „Україномани, хлопомани, Українофільи“ появилсь вже в 1861 р. від виходу часописьма „Вечерниці“, и що відтак ще перед 1868 р. видавались „українофільські“ газети *Мета*, *Нива*, *Русалка*, а навіть и *Правда* вже в 1867 р...) — Приведені обжалованими докази так опрокидує п. Мохнацкий: *Świętojurcy przeprowadzili wybór 15 członków do Rady państwa, a Peters. Wiedom. gniewają się za to na nich, bo im to nie na rękę. Rząd rossyjski chciałby*

naturalnie, ажебыśmy tu przyczynili się do rozdwojenia, do osłabienia Austrii, a gniewa się за wybór tych 15 posłów, którzy Austrii wiernie służą... Для наших читателів, котрі С. Петербурскія Вѣдомости знають, ці слова не потребують коментаря; ба далеко лінше зрозумів їх навіть боронитель Gaz. Nar., п. Вольскій! Цікаве, що репрезентант Рускої Ради приписує російському рядови тенденції знищити Австрію. — Говорячи о послідних виборах до Ради державної, зробив п. Мохнацкий між иншими сю справедливу увагу: Moskiewskie szpiegi noszą czamary i konfederatki i tych ona oplaca. Що до справоздання благотвор. комітета в Київскім календарі, каже п. Мохнацкий, то coś w tem tak strasznego? Може być, że komitet słowiański, który popierał pisarstwo słowiańskie, dał redaktorowi Słowa за to, że nakręca trochę język do moskiewskiego, tych 250 rubli. Що до статті Слова о подіях в Холмщині сказав п. Мохнацкий: Pożalowania godnem jest istotnie, że redaktor Słowa w obec ucisku księży unickich na tak niewłaściwem stanął stanowisku, ale to nie ma żadnego związku z niniejszą kwestją. Wszak redaktor nie jest członkiem Wydziału Rady ruskiej. Наконєць що до успособлення супротив Росції членів Ради рускої сказав заступник єї: Mogę panom poręczyć słowem uczciwego człowieka, że niema w Radzie ruskiej moskalofilów, bo i któżby mógł sobie życzyć z pod rządu konstytucyjnego pójść pod knut? Wszakże wolność osobista warta wiele. ... Ктóżby sobie mógł życzyć knuta? Przecież wiemy, że gdyby tamten rząd tu przyszedł, to wszyscy przysliby pod jedną miarę.

Боронитель Tygodnik-a Niedzieln-ого п. Вольскій в своїм одніті розводився широко над дефініцією Святоюрців, під котрими розуміє людей, którzy mową, pismem i czynem dążą nie do tego, ажебы Ruś jako Ruś utrzymać, lecz którzy usiłują wydać ją Moskwie; дальше говорив о настроєню Świątójurców против Поляків, о алітації „Слова“, орғану Святоюрців и Ради рускої, увірив, що кожний мусить мати моральне переовідчене, що многі Святоюрці суть платними агентами російського ряду, и т. и. — По репліці п. Мохнацкого, в котрій представив редактора Слова яко чоловіка зовсім нешкодливого (simplex servus dei), котрий не гадає тепер ні о якій пропаганді, бо цілком зайнятий будованем кам'яниці, и по відповіді п. Вольського и обороні п. Полінського, трибунал поставив присяжним до рішення 6 питань о вині п. Полінського и 6 о п. Добржанського. На всі тіи питання всі 12 присяжних відповіли одногласно ні, се-б то узнали обох обжалованих невинними; тільки на питанє, чи п. Добржанський винен занеханя тої уваги, при котрій міг би був не допустити поміщення згаданої статті, одвітили так. На підставі того вніс п. Мохнацкий укаране п. Добржанського пенєю 20 до 200 зр. Однако суд не узнав его винним тої кари. Против сего засуда вніс заступник Рускої Ради рекурс.

З сим н-ром зачинаємо „Правду“ видавати в 2^{1/2} арнуші (пересічно), в означених днях о. с. і. (13.) 16. (28.) кожного місяця. — До сего н-ра долучаємо аю надзвичайний додаток „Справозданє з дотеперішньої діяльності „Просвіти.“

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

В друкарні товариства „Шевченка.“ — Над зареком Фр. Сєрєбряного.